

Tendencje zmian we współczesnych rodzinach w ponowoczesności

STRESZCZENIE

CEL NAUKOWY: Celem artykułu jest przedstawienie przemian rodziny polskiej, będącej podstawowym środowiskiem życia, rozwoju i wychowania człowieka, na początku XXI w., ujmowanego jako okres ponowoczesności.

PROBLEM I METODY BADAWCZE: Przedstawiony problem badawczy dotyczy odpowiedzi na pytania: Jak zmienia się rodzina i jej funkcjonowanie w ponowoczesności? Jaki jest dzisiaj kierunek tych zmian? Jakie czynniki w największym stopniu determinują te zmiany? Zastosowano analizę literatury i syntezę wniosków oraz przegląd wybranych raportów, diagnoz, wyników z badań naukowych realizowanych w perspektywie koncepcji przemian rodziny współczesnej.

PROCES WYWODU: Odwołując się do naukowych opracowań, dokonano interdyscyplinarnej refleksji nad przemianami zachodzącymi we współczesnej rodzinie, które zacierają w kierunku ponowoczesnego modelu rodziny i demokratyzacji stosunków rodzinnych, przy wciąż żywych cechach rodziny tradycyjnej.

WYNIKI ANALIZY NAUKOWEJ: Z przeprowadzonych analiz wynika, że rodzina zmienia się pod wpływem czynników mikro- oraz makrospołecznych charakterystycznych dla ponowoczesności, gdzie ważnym elementami są procesy globalizacyjne, urbanizacji i industrializacji, konsumpcjonizmu oraz rozwój nowych mediów i technologii. Obszar zmian dotyczy nie tylko definiowania rodziny, ale także społecznych deklaracji w zakresie życia małżeńsko-rodzinnego, jak również struktury, pełnienia ról rodzinnych i codziennego funkcjonowania rodziny.

WNIOSKI, INNOWACJE, REKOMENDACJE: Współczesna rodzina ulega wyraźnej transformacji w kierunku demokratyzacji życia rodzinnego. Zmiany te pociągają za sobą nowe szanse i możliwości optymalizujące jej funkcjonowanie, ale pojawiają się także zagrożenia i trudności, które wywołują zagubienie i chaos. Stąd opis sytuacji dzisiejszych rodzin i ich interpretacja wymaga ciągłej eksploracji badawczej, która umożliwi uzyskanie wiedzy o rodzinie w procesie jej dostosowywania się do nowej rzeczywistości oraz formułowanie pożądaných kierunków działań w obszarze pomocy i wspierania rodziny i rodzicielstwa.

→ **SŁOWA KLUCZOWE:** **RODZINA, PRZEMIANY RODZINY WSPÓŁCZESNEJ,
TRADYCYJNE I PONOWOCZESNE MODELE RODZINY**

Sugerowane cytowanie: Błasiak, A. (2019). Tendencje zmian we współczesnych rodzinach w ponowoczesności. *Horyzonty Wychowania*, 18(45), 11-21. DOI: 10.17399/HW.2019.184501.

ABSTRACT

The Contemporary Families – Post-modern Trends

RESEARCH OBJECTIVE: The aim of the article is to present changes which take place in Polish families (which are the basic environment of life, development and rearing of a human being) at the beginning of the 21st century, called a post-modern period.

THE RESEARCH PROBLEM AND METHODS: The research problem focuses on finding the answers to the following questions: what changes do families and their functioning undergo in post-modernity? What is the direction of these changes? What factors determine these changes to the greatest extent? The methods used in the paper include the analysis of literature, the synthesis of conclusions and an overview of selected reports, diagnoses, and results of studies devoted to the changes of the contemporary family.

THE PROCESS OF ARGUMENTATION: By referring to various scientific papers, the article offers an interdisciplinary reflection on the changes taking place in the contemporary family; these changes are directed towards a post-modern family model and democratization of family relations, which are accompanied by still present features of a traditional family.

RESEARCH RESULTS: The analyses reveal that changes the family undergoes are caused by micro-and macrosocial factors characteristic for post-modernity, whose important elements are the processes of globalisation, urbanization and industrialization, consumerism and the development of new media and new technologies. The areas which change cover not only the ways of defining a family, but also social declarations within marital and family life, as well as the family structure, fulfilling specific roles within a family and its daily functioning.

CONCLUSIONS, INNOVATIONS, AND RECOMMENDATIONS: The contemporary family has been undergoing distinct transformations towards democratization of family life. These changes entail both new chances and opportunities in the area of optimization of the functioning of the family and threats and problems leading to disorientation and chaos. That is why a description of the contemporary family and its interpretation requires continuous scientific exploration, which allows for obtaining knowledge about the family during the process of its adjustment to the new reality and formulating desired directions of initiatives taken in the area of supporting the family and parenthood.

→ **KEYWORDS:** **FAMILY, TRANSFORMATIONS OF THE CONTEMPORARY FAMILY, TRADITIONAL AND POSTMODERN FAMILY MODELS**

Wprowadzenie

Problematyka rodziny była i wciąż jest obecna w dyskursie społecznym. Podejmowane są w tym zakresie liczne debaty i dyskusje, badania i analizy naukowe. Powodów jest wiele. Dokonyjące się przeobrażenia, także w zakresie życia rodzinnego, spowodowały, że dzisiaj rodzina i jej członkowie spotykają się z zupełnie nowymi wyzwaniem

i problemami, nieznanymi poprzednim pokoleniom. Przy czym przemiany rodziny nie są nowym zjawiskiem, występowały zawsze, są wpisane w istotę rodziny. Rodzina zmienia się, podlegając wpływom o charakterze makrospołecznym, a życie rodzinne i jego jakość wywołuje określone konsekwencje społeczne. Dlatego rodzina, będąc wyróżniającą się formą życia społecznego, niezależnie od kultury i czasu historycznego, stanowi przedmiot troski społeczeństwa.

Wielu badaczy współczesności wskazuje, że aktualne zmiany socjokulturowe i ekonomiczne, często opisywane w literaturze za pomocą metafor, np. płynna nowoczesność (Bauman, 2006), późna nowoczesność (Giddens, 2007), jak również społeczeństwo ryzyka, niepewnego jutra (Becka, 2004), wpływają znacząco na kształt rodzin(y) XXI w. Dzisiaj jesteśmy świadkami bardzo dynamicznych przeobrażeń, w których odzwierciedlają się wielorakie zmiany globalne, także i te podważające podstawy rodziny.

Rodzina

uległa – w ciągu ostatnich kilkudziesięciu lat – przemianom jej struktury, celów i świadomości rodzinnej, co zrodziło nowe oczekiwania i spojrzenie na nią jako środowisko życia i wychowania. Powstały nowe modele rodziny, jak również alternatywne formy wobec niej, mniej lub bardziej sprzeczne z dotychczasowymi wizjami rodziny, co jest źródłem rosnącej pluralizacji poglądów w tej dziedzinie, ale także zagubienia i trudności w interpretacji zjawisk związanych z życiem w rodzinie oraz wychowaniem w niej potomstwa (Doniec, 2013b, s. 165).

Obecnie w Polsce rodzina „przechodzi” od wspólnoty dużej, wielopokoleniowej, patriarchalnej i trwałej, zinstytucjonalizowanej i formalnej do rodziny małej, dwupokoleniowej, małodziejnej, demokratycznej, partnerskiej i nietrwałej, samowystarczalnej i samodzielnej, elastycznej i niejednorodnej (Błasiak, 2017), ponadto jej tradycyjne cechy (heteroseksualność małżonków, posiadanie dzieci, wspólne zamieszkanie i prowadzenie gospodarstwa domowego) nie są już konieczne w ponowoczesnym ujmowaniu rodziny (Boguszewski, 2013; Słany, 2002). Współczesna rodzina, jak wskazała Anna Kwak (2005), staje się coraz bardziej zróżnicowana i złożona, adaptując się do zmieniających się warunków życia społecznego. Staje się środowiskiem otwartym, demokratycznym, bardziej nastawionym na relacje międzyludzkie i komunikację niż normy, tradycję i religię.

Analiza problematyki rodziny w kontekście jej przemian wskazuje, że rodzina i jej funkcjonowanie z jednej strony zależy od czynników obiektywnych, zewnętrznych, związanych z warunkami społeczno-kulturowymi i polityczno-historycznymi, z drugiej zaś od czynników subiektywnych, związanych z indywidualnymi cechami i zasobami członków rodziny, ich doświadczeniami, które to czynniki pozostają we wzajemnej zależności i korelacjach. Dzisiaj zintegrowany blok wpływów, zmieniający kształt współczesnej rodziny, głównie w krajach rozwiniętych, stanowią przede wszystkim procesy globalizacji, industrializacji i urbanizacji, konsumpcjonizmu i indywidualizmu (Bakiera, 2014) oraz procesy transformacyjne i wolnorynkowe, jak również rozwój nowych technologii, w tym sztucznej inteligencji. W konsekwencji współczesne przemiany cywilizacji postindustrialnej ze swoją dynamiką, nieprzewidywalnością i niejednoznacznością, jak również ulotnością zdarzeń

i relacji społecznych powodują, że istnieje szczególna potrzeba wieloaspektowych dyskursów dotyczących wiedzy i analiz o rodzinie, w obszarze możliwych sposobów umacniania rodziny jako fundamentalnej przestrzeni życia, rozwoju i wychowania człowieka.

Od (homogenicznej) rodziny tradycyjnej do (heterogenicznej) rodziny ponowoczesnej

Dokonując namysłu nad rodziną i przemianami, w których uczestniczy i które ją kształtują, należy przyjąć tezę, że rodzina sama w sobie jest kategorią polimorficzną, wielopostaciową (Doniec, 2013b). Sprzyja to z jednej strony różnym oczekiwaniom stawianym wobec niej, jak również powoduje szerokie zainteresowanie naukowe. W naukach społecznych rodzina ujmowana jest jako pierwsze i podstawowe środowisko życia, rozwoju i wychowania, w którym dokonuje się kształtowanie systemu wartości i norm członków rodziny, ich postaw i sposobów zachowania. Przy czym już pobieżna ocena funkcjonowania współczesnej rodziny i realizowanych w jej przestrzeni procesów wychowania i socjalizacji rodzi przeświadczenie o jej specyficznej sytuacji związanej z przejściem od społeczeństwa tradycyjnego poprzez nowoczesne, ponowoczesne, przemysłowe w informacyjno-cyfrowe. Każde z tych społeczeństw kształtuje odmienne warunki życia oraz odpowiednie do nich – modele rodziny, co znalazło odzwierciedlenie w koncepcji przemian społeczeństwa Z. Tyszki (2002). Autor wyróżnił trzy stadia rozwoju społeczeństwa i odpowiadające im typy rodzin. Dla społeczeństwa preindustrialnego charakterystyczna była rodzina patriarchalna (tradycyjna), gdzie władza i autorytet należały do ojca, którego głównym zadaniem było utrzymanie rodziny, natomiast zadania kobiety/matki koncentrowały się wokół domu i wychowania dzieci. W społeczeństwie industrialnym dominował model rodziny współczesnej, gdzie występowały dwa pokolenia, zawodowo pracowali zarówno mąż, jak i żona, natomiast w domu występował podział zadań ze względu na płeć. Dla społeczeństwa postindustrialnego charakterystyczna jest rodzina partnerska, z bardziej symetrycznym podziałem pracy, bo role i zadania przestają być określone przez płeć, a zaczynają być przyjmowane na drodze negocjacji i ustaleń. W tym układzie rodzinnym, według J. Ostrouch-Kamińskiej (2015), pojawia się demokratyzacja relacji małżeńskich i rodzicielskich.

M. Sikorska (2009), w odniesieniu do dokonujących się zmian społecznych, wyodrębniła trzy modele rodziny. Pierwszy to model posttradycyjny (bliski tradycyjnemu) – który ukształtował się w II połowie XIX w.; role są w nim zwyczajowo przypisane mężowi i żonie. Kolejny typ to model modernistyczny, gdzie oboje małżonkowie pracują zawodowo, a kobieta dodatkowo jest odpowiedzialna za wychowanie dzieci, opiekę nad starszymi osobami w rodzinie oraz prace domowe. W tej sytuacji obciążona jest ona podwójnymi zadaniami, ale inaczej wygląda rozkład sił w rodzinie ze względu na jej udział w funkcji ekonomicznej rodziny. Pojawiają się też nowe oczekiwania kobiet w stosunku do mężczyzn dotyczące współuczestnictwa w kwestiach domowych i wychowawczych, co tworzy warunki dla rodziny partnerskiej. Ostatni z modeli to postmodernistyczny – który

jest ujmowany w kategoriach dekonstrukcji rodziny tradycyjnej. Wskazuje się tutaj na wielość, „mozaikowość” form życia małżeńsko-rodzinnego (np. związki kohabitacyjne, rodziny monoparentalne, DINKS, LAT, rodziny wielorodzinne) (Gębuś, 2013; 2017). Liczne badania pokazują, że w społeczeństwie polskim funkcjonują wszystkie modele oraz formy mieszane¹, ponieważ, jak uzasadniła to M. Sikorska (2009), wzrasta w nim poziom akceptacji dla idei tolerancji i zrównania praw, co jednak nie spowodowało ich upowszechnienia w codziennym życiu.

Polacy trwale deklarują ważność wartości rodzinnych, jednak istotne miejsce zajmuje dziś także samorealizacja, osiąganie indywidualnych celów i rozwój możliwości, szczęście osobiste, wolność wyboru, stąd wypracowywanie własnego autorskiego modelu życia, także w perspektywie rodziny (rodzina jako indywidualny „refleksyjny projekt”) (Bakiera, 2014; Gębuś, 2017); rodzicielstwo *do-it-yourself* (Marciniak-Budecka, 2014). Ma to też związek ze zmianami struktury społecznej będącej skutkiem indywidualizacji. U. Beck (2004, s. 195, 202) stwierdził, że współczesne biografie stają się „samorefleksywne”, ponieważ przekształcają się z biografii wyznaczanych przez społeczeństwo w biografie wyznaczone i składane przez jednostki. Dokonują one indywidualnych wyborów w zakresie norm, wartości, wierzeń religijnych, przekonań w różnych obszarach życia, również rodzinnego. W konsekwencji, rodzina i więzi rodzinne stają się „terminową umową rodzinną”, pragmatycznym związkiem, wypracowanym przez osoby z określonym wykształceniem i zawodem, pozycją społeczną, których celem jest uregulowana wymiana emocji. Ludzie współcześnie dążą do życia we dwoje, a jego motyw, według U. Becka (2004), tkwią w ucieczce od pustki i samotności. Obawa przed tymi zjawiskami integruje dzisiaj rodzinę.

Reasumując powyższe kwestie, należy podkreślić, że dokonujące się obecnie przejście od modelu rodziny tradycyjnej do modelu rodziny ponowoczesnej to przejście od rodziny homogenicznej do heterogenicznej, co łączy się z różnorodnością form. Co więcej, przemiany te, według K. Slany (2002), łączą się z przekształceniem modelu społeczeństw familiarnych w modele społeczeństw indywidualistycznych. Te aspekty wskazują, że rodzina jest mocno zakorzeniona w „świecie zewnętrznym”, ponieważ „rodzina tradycyjna miała zapewnić człowiekowi *byt i przetrwanie*, rodzina nowoczesna *stabilizację i rozwój*, a ponowoczesna *wolność i samorealizację*” (Doniec, 2013a, s. 46).

Kondycja współczesnej rodziny – kryzys czy ewolucja?

Problematyka przemian dotyczących rodziny jest zjawiskiem bardzo aktualnym i ważnym, ale także złożonym². W naukach społecznych dominują dwa odmienne dyskursy, które, jak wskazała J. Ostroch-Kamińska (2015), różnią się w kwestii interpretacji

¹ Potwierdzają to badania np. E. Mendel (2008); E. Paprzyckiej, A. Titkow, D. Duch-Krzyszczek, B. Budrowskiej (2004).

² „W sporze dotyczącym rodziny pojawia się wiele interpretacji jej przemian. Tomasz Szlendak wyróżnia cztery: funkcjonalistyczną, konserwatywną, liberalną oraz feministyczno-liberalną. Dwie

przemian współczesnego świata. Określa się je mianem dyskursu kryzysu rodziny oraz jej transformacji/ ewolucji. Wynika to z obecnego dzisiaj przejścia od ujmowania rodziny w kategoriach instytucji do postrzegania rodziny w kategoriach dynamicznych relacji wewnątrzrodzinnych.

W zależności od przyjętej orientacji w literaturze można znaleźć wiele sposobów ujmowania tego czym „musi być”, „może być”, „zdarza się, że jest” współcześnie rodzina, jakie są jej podstawy, determinanty rozwoju czy patologie i zagrożenia. To co w jednym dyskursie uznaje się za element funkcjonowania rodziny, oznakę przemian w jej strukturze i funkcjach, w innym widziane jest w kategoriach zagrożenia jej rozwoju (Ostrouch-Kamińska, 2015, s. 33).

W obszarze kryzysu rodziny dostrzega się, że zmiany zachodzące dzisiaj w rodzinie stanowią dla niej zagrożenie, mogą się stać przyczyną jej zaniku. Efektem modernizacyjnych procesów społeczeństwa jest zjawisko detronizacji rodziny, co widoczne jest w takich procesach, jak deinstytucjonalizacja rodziny (odchodzenie od instytucjonalnych form współżycia rodzinnego), subiektywizacja (rodzina jako indywidualny projekt życiowy, rodzina nie jest już regulatorem zachowań jednostki) i detradycjonalizacja (odchodzenie od tradycji i tradycyjnych form zachowania, zanikanie patriarchalnego modelu rodziny), co łączy się z procesem relatywizowania tradycyjnych systemów wartości oraz laicyzacji (pozbawienie rodziny transcendencji i sakralnego wymiaru, odejście od religii).

Zwolennicy koncepcji kryzysu rodziny uważają, że źródłem trudnej sytuacji, w której znalazła się dzisiaj rodzina, jest także wzrost autonomii członków rodziny, roli instytucji i środowisk pozarodzinnych. Pod wpływem tych zjawisk zmniejsza się rozmiar i stabilizacja rodziny oraz liczba funkcji i poziom ich realizacji, narastają tendencje indywidualistyczne, egalitarystyczne oraz negatywne wobec dzieci i rodziny. W związku z tym precyzuje się wskaźniki kryzysu rodziny, do których zalicza się m.in.: obniżanie się dziecięcości, wzrost liczby rozwodów i separacji, postulaty par homoseksualnych dotyczące legalizacji związków oraz adopcji dzieci, monoparentalizm z wyboru, popularność związków kohabitacyjnych.

Z kolei druga koncepcja, opowiadająca się za procesem transformacji rodziny, wskazuje, że zmieniła ona swój kształt, ale nadal jest miejscem przekazu kapitału kulturowego, społecznego i ekonomicznego kolejnym pokoleniom. Rodzina jest definiowana w kategoriach relacji międzyludzkich, jako układ dynamiczny, podlegający przemianom, gdzie wartością jest więź emocjonalna. Uznaje się zatem, że rodzina ma większe znaczenie dla jednostki niż dla społeczeństwa. W tej orientacji dokonujące się zmiany zarówno w formach życia małżeńsko-rodzinnego, jak i w relacjach wewnątrzrodzinnych traktowane są jako naturalny element adaptacyjny do zmian, naturalny czynnik rozwoju,

pierwsze opierają się na negatywnej ocenie przemian, jakie zachodzą w rodzinie, a pozostałe wynikają z ich pozytywnego postrzegania” (za: Willan-Horla, 2012, s. 39).

wynikający z przeobrażeń zachodzących w świecie o charakterze technologiczno-informacyjnym, ekonomicznym i społeczno-kulturowym (Ostrouch-Kamińska, 2015; Willan-Horla, 2012).

Dyskursy wskazują, że rodzina jest złożonym i wieloaspektowym zjawiskiem zakorzenionym w przestrzeni społeczno-kulturowej i historycznej, co powoduje, że zmiany w jej obrębie mogą zachodzić w różnych kierunkach, tempie, zakresie, obszarach, a przyczyny tych zmian mają swoje źródło zarówno w czynnikach zewnętrznych, jak i wewnętrznych. Dlatego nie można ignorować zagrożeń, które stoją przed tą wspólnotą, czy też zaniechać prób dostosowania jej do otaczającego świata. Nie można wspierać rodziny i udzielać jej pomocy, nie znając jej doświadczeń (Doniec, 2013a), dlatego występuje potrzeba aktualnych analiz w tym zakresie.

Współczesne tendencje zmian – rodzina dzisiaj

W pierwszej kolejności należy zwrócić uwagę, że zmienia się rozumienie rodziny w kierunku poszerzania jej granic i przypisywania kolejnych obszarów, nadawane są jej coraz to nowe kształty. Doświadczamy tendencji relatywizowania i liberalizacji definicji rodziny. Do rodziny zalicza się dzisiaj także związki niepełne, nieformalne i wychowujące dzieci, ale również układy bezdzietne. W deklaracjach Polaków nastąpiło większe otwarcie się na alternatywne formy życia małżeńsko-rodzinnego (Boguszewski, 2013; Doniec, 2013a; Gębuś, 2017).

Fundamentalną kwestią, dotyczącą zmiany w życiu rodzinnym, jest nowe, odmienne myślenie o małżeństwie i rodzinie w sferze intymnej, w zakresie postaw matrymonialnych i prokreacyjnych (Marciniak-Budecka, 2014; CBOS, 2013a). Zdaniem R. Doniec (2013a), nastąpiło rozdzielenie trzech sfer (seksu, małżeństwa i prokreacji), które niegdyś funkcjonowały wspólnie, dzisiaj zaś są autonomiczne. Konsekwencją tego jest przekonanie, że małżeństwo i rodzina nie jest jedyną możliwą formą życia, warunkiem szczęścia osobistego, choć nadal wysoko cenioną wartością życiową (Modrzewski i Matysiak-Błaszczuk, 2013; Gębuś, 2017), ale nie egzystencjalną. Oddzielenie współżycia seksualnego od małżeństwa przyczyniło się do tego, że zmniejszyła się chęć jego zawierania oraz trwania w nim bez względu na okoliczności i koszty. Na znaczeniu zyskuje teoria przemian intymności A. Giddensa (2006), gdzie autor, wychodząc od koncepcji miłości, skupia się na zjawisku relacji, ponieważ według niego zmiana koncepcji miłości wpływa na model relacji damsko-męskich. Rewolucja zaproponowana przez A. Giddensa polega na rozszerzeniu procesu demokratyzacji na sferę prywatną, co prowadzi do zmniejszania, a docelowo do zlikwidowania nierówności między mężczyznami i kobietami. „Bycie ze sobą” autor odnosi do pojęcia „czystej relacji”. Człowiek wchodzi w związek dla niego samego, trwa w nim, dopóki czerpie z niego satysfakcję i obie strony chcą go utrzymać: „niegdyś dla większości «normalnych» ludzi tym, co łączyło miłość i seksualność, było małżeństwo, ale dziś w coraz większym stopniu jest czysta relacja” (Giddens, 2006, s. 76). Te tendencje sprzyjają występowaniu zjawiska

odformalizowania więzi małżeńskiej, która aktualnie opiera się głównie na wartościach osobowych: emocjonalnych i intelektualnych.

Małżeństwo, ale także rodzina, postrzegane są dzisiaj w kategoriach elitarnych, ideału i sukcesu życiowego, jako rzeczywistość nie dla każdego, nie jest to już naturalny etap życia dorosłego człowieka. Sama decyzja o małżeństwie jest trudna i zrjonalizowana. Podobnie jest z rodziną, ponieważ aby ją założyć, trzeba wcześniej spełnić określone warunki materialne oraz posiadać wewnętrzne przekonanie i gotowość. W wyniku tych zmian wiele osób (ze względu na koszty) jest nastawionych na „posiadanie” jednego dziecka (Gębuś, 2017; CBOS, 2013a). Zmienił się cel i sens zakładania rodziny. Mamy do czynienia z świadomym wyborem i emocjonalnymi motywami jako dominującymi (małżeństwo jako emocjonalny związek wywołujący pozytywne odczucia i szansa na samorealizację). Odraczenie decyzji o zawarciu związku małżeńskiego w wielu przypadkach ma swoje źródło w obawach związanych z utratą wolności, niską jakością związku, zakłóceniami w karierze zawodowej, w lęku przed dzieckiem i obowiązkami rodzicielskimi (kategorie osobistego ryzyka). Fundamentem dobrej rodziny są dzisiaj bliskie relacje oparte na szacunku i wzajemnej życzliwości oraz komunikacji. Przy czym młodzi ludzie, zakładając rodzinę z miłości, w przypadku niepowodzeń i trudności są otwarci na zjawisko rozwodu (Doniec, 2013a). Rozwód stał się sposobem na rozwiązanie trudności i problemów rodzinnych, konfliktów małżeńskich. Przez to współczesne rodziny są mniej trwałe i niestabilne.

Współczesne przemiany w strukturze wewnętrznej rodziny obejmują zmianę pozycji i roli małżonków i rodziców. Kierunek tych zmian wyznaczają stosunki demokratyczne i równościowe, które zajmują miejsce zależnościowych i podporządkowujących relacji rodzinnych. Jest to jednak głównie poziom deklaracji, ponieważ w praktyce nadal istnieje nierówny podział obowiązków w rodzinie. Bardziej obciążona jest obowiązkami domowymi i opiekuńczo-wychowawczymi kobieta niż mężczyzna (CBOS, 2013b).

Nastąpił też wzrost pozycji i roli dziecka w rodzinie, co wynika z procesów emancypacyjnych i demokratyzacyjnych życia rodzinnego. Dziecko dzisiaj stanowi wartość autoteliczną, a nie instrumentalną. Wzrasta także zrozumienie dla potrzeb psychicznych dziecka, dla jego praw. Dzieciństwo traktowane jest jako ważny etap życia. Zostaje doceniona jego wartość dla rozwoju dziecka i kształtowania jego osobowości. Wychowanie w rodzinie ma charakter bardziej pragmatyczny. Coraz częściej dobiera się odpowiednie środki i metody wychowawcze, aby optymalizować proces opieki i wychowania, socjalizacji i inkulturacji. Zmniejsza się także autorytet rodziców w rodzinie, ale wzmacniają się więzi między rodzicami a dziećmi (CBOS, 2013c). Współcześni rodzice doświadczają postawy ambiwalencji wobec dziecka, ponieważ z jednej strony dziecko jest wartością najwyższą, a z drugiej pojawiają się w życiu rodziców wartości konkurencyjne. Coraz częściej dziecko rozpatrywane jest w kategoriach kosztów, projektu rodzicielskiego (Doniec, 2013a; Błasiak, 2017).

Zmniejsza się też wśród Polaków liczba zwolenników tradycyjnego ujmowania rodziny. Coraz bardziej powszechne stają się tendencje w sferze oczekiwań i deklaracji w kierunku modelu partnerskiego. „Mówimy o potrzebie równości, niezależności i autonomii

w związku, o partnerskim podziale obowiązków domowych, możliwości rozwoju i samorealizacji, negocjowaniu ról rodzinnych” (Gębuś, 2011, s. 132). Rodzina staje się przestrzenią relacji wewnątrzrodzinnych, źródłem inspiracji do rozwoju i samorealizacji jej członków. Partnerstwo w małżeństwie oznacza stanie na równej pozycji, co nie kwestionuje różnic między małżonkami, ale przyjmuje ich równość w zakresie równoważności podmiotów, praw partnerów i ich potrzeb, ale przede wszystkim zakłada wzajemne wsparcie, wspólne podejmowanie decyzji. Obok egalitarnego małżeństwa kształtuje się egalitarne rodzicielstwo (Ostrouch-Kamińska, 2013; 2015). J. Ostrouch-Kamińska (2013, s. 162), charakteryzując partnerskie rodzicielstwo, wskazuje, że:

- istnieje wymiennosc ról kobiet i mężczyzn;
- zarówno matka, jak i ojciec w porównywalnym zakresie angażują się w opiekę, życie i wychowanie swoich dzieci;
- podział zadań pomiędzy rodzicami jest zarówno efektem umowy, wspólnej decyzji i wspólnie wynegocjowanego rozwiązania (...);
- małżonkowie wspólnie dzielą odpowiedzialność, ponoszą trudy rodzicielstwa, ale również emocjonalne korzyści z tej relacji.

W polskim dyskursie rodzinnym występuje zatem pojęcie rodziny egalitarnej, które jest używane zamiennie z określeniem rodziny partnerskiej czy też demokratycznej. Jego podłożem są procesy demokratyzacji, dokonujące się w polskich rodzinach, w których dąży się do równości członków rodziny, zakłada się ich wzajemny szacunek i autonomię, brak przemocy oraz podejmowanie decyzji poprzez negocjację i dialog (Ostrouch-Kamińska, 2015). Dzisiaj większość młodych ludzi deklaruje chęć założenia rodziny partnerskiej.

Zakończenie

Naukowe analizy wskazują, że rodzina w ponowoczesnym okresie rozwoju społeczeństwa ulega wyraźnej transformacji w kierunku zmiany w formach życia małżeńsko-rodzinnego i w relacjach wewnątrzrodzinnych w stronę demokratycznych układów. Obecnie osoby tworzące rodzinę uzgadniają jej kształt w nieustannym procesie negocjacji i ustaleń. Wzorce wyniesione z rodzin pochodzenia w wielu przypadkach są już nieaktualne i odrzucane przez kolejne pokolenia. Ponadto ponowoczesność proponuje szeroką ofertę stylów życia. Aktualnie polska rodzina łączy w sobie nie tylko cechy rodziny ponowoczesnej, ale także pewne elementy rodziny tradycyjnej, które są mocno zakorzenione w naszym społeczeństwie. Nabiera ona zupełnie innego kształtu ze względu na bardzo niski współczynnik dzietności. W rezultacie jest rodziną małoliczną, ale też i mniej trwałą, mimo że jest mocno powiązana z kulturą i systemem wartości Polaków.

BIBLIOGRAFIA

- Bakiera, L. (2014). Zaangażowanie w rodzicielstwo na tle współczesnej rodziny. *Kultura i Edukacja*, 2(102), 146-172.
- Bauman, Z. (2006). *Płynna nowoczesność*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Beck, U. (2004). *Spółczesność ryzyka. W drodze do innej nowoczesności*. Warszawa: Scholar.
- Błasiak, A. (2017). (Nowy) wymiar rodzicielstwa – wybrane aspekty. W: D. Opozda i M. Leśniak (red.), *Rodzicielstwo w wybranych zagadnieniach pedagogicznych*. Lublin: Wydawnictwo Episteme, 29-44.
- Boguszewski, R. (2013). Raport „Rodzina – jej współczesne znaczenie i rozumienie”. CBOS BS/33/2013. Pozyskano z: http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2013/K_033_13. PDF (dostęp: 12.09.2018).
- CBOS. (2013a). *Postawy prokreacyjne kobiet – komunikat z badań CBOS*. Warszawa, marzec.
- CBOS. (2013b). *O roli kobiety w rodzinie – komunikat z badań CBOS*. Warszawa, marzec.
- CBOS. (2013c). *O mamie i tacie – kilka wspomnień z dzieciństwa – komunikat z badań CBOS*. Warszawa, maj.
- Doniec, R. (2013a). Rodzina polska w XXI wieku – przemiany i kondycja. Próba syntezy. *Pedagogika Społeczna*, 4, 45-73.
- Doniec, R. (2013b). Rodzina polska jako środowisko życia i wychowania w XXI wieku – indywidualne doświadczenia i interpretacje. *Horyzonty Wychowania*, Vol. 12, No. 24, 163-195.
- Gębuś, D. (2011). Demokracja życia rodzinnego – mężczyzna w nowej roli społecznej. *Tolerancja. Studia i Szkice*, t. XVI, 132-146.
- Gębuś, D. (2013). Odraczenie ról małżeńskich i rodzicielskich – czy możliwe jest odwrócenie trendu? W: M. Piorunek, J. Kozielska i A. Skowrońska-Pućka (red.), *Rodzina – młodość – dziecko. Szkice z teorii i praktyki pomocy psychopedagogicznej i socjalnej*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 103-114.
- Gębuś, D. (2017). Czy grozi nam upadek rodziny? Kondycja rodziny polskiej na tle innych krajów europejskich. *Wychowanie w Rodzinie*, t. XV (1), 135-144.
- Giddens, A. (2006). *Przemiany intymności. Seksualność, miłość i erotyzm we współczesnych społeczeństwach*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Giddens, A. (2007). *Nowoczesność i tożsamość. „Ja” i społeczeństwo w epoce późnej nowoczesności*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Kwak, A. (2005). *Rodzina w dobie przemian. Małżeństwo i kohabitacja*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Mandal, E. (2008). *Miłość, władza i manipulacja w bliskich związkach*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Marciniak-Budecka, D. (2014). Rodzicielstwo do-it-yourself, czyli refleksyjność współczesnego rodzicielstwa. *Pogranicze. Studia Społeczne*, t. XXIV, 131-148.
- Modrzewski, J. i Matysiak-Błaszczak, A. (2013). Odmiany współczesnego polskiego problemu rodzinnego. W: M. Piorunek, J. Kozielska i A. Skowrońska-Pućka (red.), *Rodzina – Młodość – Dziecko. Szkice z teorii i praktyki pomocy psychopedagogicznej i socjalnej*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 23-52.
- Ostrouch-Kamińska, J. (2013). Egalitarne rodzicielstwo. *Szkice Humanistyczne*, t. XIII, nr 1, 159-168.
- Ostrouch-Kamińska, J. (2015). *Rodzina partnerska jako relacja współzależnych podmiotów. Studium socjopedagogiczne narracji rodziców przeciążonych rolami*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Sikorska, M. (2009). *Nowy ojciec, nowa matka, nowe dziecko. O nowym układzie sił w polskich rodzinach*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne.

- Slany, K. (2002). *Alternatywne formy życia małżeńsko-rodzinnego w ponowoczesnym świecie*. Kraków: Nomos.
- Titkow, A., Duch-Krzystoszek, D. i Budrowska, B. (2004). *Nieodpłatna praca kobiet: mity, realia, perspektywy*. Warszawa: Wydawnictwo IFiS PAN.
- Tysza, Z. (2002). *Rodzina we współczesnym świecie*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Willan-Horla, L. (2012). Obraz współczesnej polskiej rodziny, czyli od matki Polki (przez kobietę wielozadaniową) po kobietę dokonującą wyborów. W: K. Białobrzaska i C. Kurkowski (red.), *Zagrożone człowieczeństwo*. Tom I: *Zagrożenia w obszarze rodziny, dzieciństwa i okresu dorastania*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, 39-56.

Copyright and License

This article is published under the terms of the Creative Commons Attribution – NoDerivs (CC BY- ND 4.0) License
<http://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/>